

Sík Domonkos

Bevezető

„A késő modernitás fenomenológiája” blokkhoz

A késő modernitás társadalomelméletei azon változások elemzését tűzik ki célként maguk elé, melyek napjainkra a klasszikus modernitást jellemző strukturális, intézményi és szemantikai jellemzők fragmentálódásához vezettek. Az olyan különböző jelenségek, mint a kockázatok szerepének és jellegének átalakulása (Beck), a szakértői rendszerekkel szembeni bizalmatlanság (Giddens), a globális információs gazdaság hálózatainak expanziója (Castells) vagy éppen a hétköznapi élet és a társadalmi kapcsolatok dinamikájának felgyorsulása (Rosa) egyaránt arra utalnak, hogy a késő modern cselekvők horizontja fundamentális szinten átalakul. Egyszerre jelennek meg olyan újszerű kihívások, mint az életutak individualizálódása, az *ontológiai bizonytalanság* és az *identitáskonstrukció nehézségei*, a *lokális és globális közti konfliktus*, vagy éppen a *dezorientáltság*, valamint olyan új lehetőségek mint az *egyéni és intézményes reflexivitás* fokozódása, a *tiszta kapcsolatokban lehorgonyzott identitások*, *globális civil mozgalmak* vagy éppen az *információ* korlátlan áramlása. E változások alapjaiban rendezik át a cselekvők egymáshoz, világhoz és önmagához való viszonyát. Ráadásul úgy, hogy az egyének az átalakuló lehetőségtérben minden korábbinál nagyobb mértékben magukra maradnak a valóságkonstrukció feladatával.

Az alábbi tanulmányok különböző társadalmi terekben erednek nyomába a késő modern cselekvők fenomenológiai sajátosságainak. A tematikus eltérések ellenére ugyanakkor közös keretbe rendezi őket elméleti kiindulópontjuk és módszertani szemléletük. A kutatások téjét minden esetben az a kérdés jelöli ki, hogy mik azok az újszerű kihívások, melyekkel a cselekvők szembetalálják magukat, és milyen kísérleteket tesznek azok megoldására. Ebből fakadóan a cselekvők perspektívájának rekonstrukciójára törekvő elemzések olyan kvalitatív módszerekre támaszkodnak, melyek lehetőséget teremtenek a jellemző értelmezések és cselekvési stratégiák felderítésére. A megértő szociológia hagyományához híven e tanulmányok bepillantást engednek a cselekvőket mozgató motivációk világába, miközben kísérletet tesznek a meghatározó ideáltipikus mechanizmusok feltárására.

A különböző terepeken folytatott vizsgálódások szubsztantív tanulságai mellett a tanulmányok tágabb célkitűzése annak bemutatása is, hogy miként termékenyíthetik meg az empirikus kutatásokat azok a társadalomelméletek, melyek első látásra az empirikus szinttől talán túlságosan távolinak tűnhetnek. E törekvés nem csupán a tanulmányok szerzői, hanem a kutatások intézményi háttereként is szolgáló tudományos műhely, az ELTE-TáTK Elmélettörténet Tanszéke számára is kiemelt fontosságú. Ennyiben a tanulmányok a tanszéken – elsősorban Rényi Ágnes és Takács Erzsébet részvételével – immár évek óta folyó közös kutatómunka fontos dokumentumai is: a késő modern társadalomelméletek empirikus vizsgálatokban való alkalmazhatóságának illusztrációi.

Koncz Imola tanulmányában a szabadidős utazás jelenségét vizsgálja meg abból a szempontból, hogy milyen szerepet tölt be az identitáskonstrukció folyamatában. Közismert tény, hogy napjainkra a turizmus kiemelt fontosságú kikapcsolódási formává vált. Az ugyanakkor korántsem magától értetődő, hogy pontosan milyen motivációs bázisa és tétje is van a szabadidős utazásnak. Mit remélnék ettől a cselekvők, milyen tapasztalatokat szereznek ennek során, és miként függ mindez össze a hétköznapi életükkel? – a szerző ezeknek a kérdéseknek ered nyomába narratív interjús technikán alapuló esettanulmányaiban.

Schuller Csaba tanulmányának tárgya a késő modernitás egy központi éntechnikája: az életmódszerűen űzött amatőr sportolás. Narratív interjún alapuló esettanulmányában azt mutatja be, hogy az identitáskonstrukció nehézségei és az ontológiai bizonytalanságból fakadó társadalmi szenvedés kezeléséhez milyen értelemben kínál eszközöket a mindennapi futás. Álláspontja szerint az elemezetthez hasonló élethelyzetek példáján keresztül érthető meg, hogy az egyén számára nem csupán a lehetőségek bővülését, de újszerű feladatokat is eredményező individualizálódás miként rendezi át a hétköznapi élet megszervezését.

Sebestyén Annamária a fiatalok állampolgári aktivizmusának és politikától való elfordulásának hátterében meghúzódó motívumok feltárására vállalkozik. Tanulmányában a Független Diákszövetség képviselőivel, valamint soproni és ózdi fiatalokkal készített interjúk alapján arra a kérdésre keres választ, hogy a családi és iskolai tapasztalatok milyen mintázata motivál az aktivizálódásra és a közönyre, továbbá milyen késő modern sajátosságai vannak ezen állampolgári viselkedésmintázatoknak.

Takács Flóra egy a Szentgotthárdi Pszichiátriai Betegek Otthonában végzett interjús kutatás alapján tesz kísérletet arra, hogy bemutassa a klasszikus és késő modernitás határára mozgó intézményekre váró kihívásokat és megküzdési stratégiákat. Ahogy a tanulmányból kiderül, nem csupán a laikusok, hanem az intézményi aktorok számára is bizonytalanná váltak az adekvát szerepek és gyakorlatok keretei. Így kérdéses, hogy mik lesznek azok a technikák, melyek megőrizhetők, mik azok, amiket meg lehet változtatni, és mik azok, amik tudatosuló vagy éppen látens diszfunkciókat okoznak.

Sik Domonkos egy klasszikus szociológiai probléma, az eldologiasodás késő modern tapasztalatát állítja vizsgálódásai középpontjába. A fogalom különböző történeti jelentésképeit feltárva egy narratív interjú alapján arra tesz kísérletet, hogy bemutassa, miként kapcsolódnak azok egymáshoz. Az osztályhelyzetből, rendszerintegrációból vagy éppen elismeréshiányból fakadó eldologiasodás egymást olykor felerősítve, olykor kompenzálva a társadalmi szenvedés különböző mintázatait hozhatja létre. Ebben az értelemben a késő modern eldologiasodás potenciálisan többféle integrációs zavar egymásra rétegződéseként írható le.